

Centraal-Afrika, de pers en de revisionisten

Didier Goyvaerts

De kwestie Centraal-Afrika zorgt al langer voor een kampen-discussie. Dat bleek ook tijdens de werkzaamheden van de Rwanda-commissie van de Belgische senaat: al vlug bleek een aantal leden van die commissie meer in het "Hutu-kamp" te verzeilen waar anderen dan weer aangewezen werden als "Tutsi-gezinden"... Hoe kon het anders? De hele kwestie blijkt stevig geworteld in de geschiedenis van de Belgische kolonisering van het gebied, en in een van de aspecten van die kolonisering m.n. de katholieke missionering. Dat ligt gevoelig. En wie twijfels uit over de opgebouwde consensus, maakt zich verdacht...

De al te nauwe betrokkenheid maakt een sereen debat wel uiterst moeilijk. Ook de onderstaande forum-bijdrage van Didier Goyvaerts vormt hierop geen uitzondering. Goyvaerts voert een scherpe toon. *Fortiter in re, suaviter in modo* (sterk van argumentatie, rustig van toon) pleegt men dan te denken. Maar de auteur maakt enkele belangrijke kritische bedenkingen die we de VMT-lezer niet willen onthouden. Reactie is, zoals steeds, welkom.

Een mythe demystificeren is uiterst moeilijk, zo niet onmogelijk. Toch wil ik een poging in die zin ondernemen met betrekking tot de recente geschiedschrijving over Centraal-Afrika vooral dan in *De Standaard*, een krant die zich graag het etiket "kwaliteitskrant" toe-eigent.

CENTRAAL-AFRIKA ANNO 1996

Begin april 1996 publiceert de mensenrechtenorganisatie "La voix des sans voix" een rapport waaruit blijkt dat ten noorden van Goma, in de zones Masisi, Walikale en Rutshuru, de aldaar verblijvende (Zaïrese) Tutsi-bevolking al ruim een jaar lang door Interahamwe en ex-FAR leden geterroriseerd en vermoord wordt. In diezelfde maand verschijnt bij de uitgeverij Arc-en-ciel in Kinshasa de tekst "Génocide pour

un hutuland?". Daarin schrijft de auteur dat in Oost-Zaïre de autochtone bevolkingsgroepen (de Tembo, de Nyanga, de Hunde en de Zaïrese Tutsi) massaal worden afgeslacht en uit hun gebied worden verdreven met het oog op het creëren van een "Hutuland". Daar zouden de ongeveer anderhalf miljoen Rwandese vluchtelingen dan rustig kunnen functioneren. Dit plan geniet overigens de volledige steun van Mobutu. Het feit dat hij door het HCR (Haut comité pour les réfugiés) per vluchteling een aantal dollars wordt toegeschoven zal die beslissing wellicht in de hand hebben gewerkt. In juli 1996 publiceert Human Rights Watch een officieel document met als titel "Forcés de fuir: violence contre les Tutsi au Zaïre". Daarin staat dat de in 1994 uit Rwanda gevluchte Intera-

hamwe zich hebben gereorganiseerd en hun moorddadige acties gewoon voortzetten, ditmaal tgo. de lokale Tutsi bevolking met als doel de hele streek etnisch te zuiveren. De auteurs wijzen op de medeplichtigheid van de Zairese soldaten die in het gebied gelegerd zijn en waarschuwen voor een nieuwe dreigende catastrofe *maar in België wordt daar nauwelijks aandacht aan besteed*.

Na de etnische zuivering van Noord-Kivu verplaatsen de activiteiten zich naar het zuiden want in de streek tussen Bukavu en Uvira verblijven immers ook nog Zairese Tutsi (namelijk de Banyamulenge). Wij zijn eind augustus 1996. De spanning in Bukavu stijgt met de dag. Iedereen die enige Tutsi-affiniteit vertoont wordt brutaal onder druk gezet. De Banyamulenge studenten aan het ISP, de lokale pedagogische hogeschool, worden door medestudenten en Zairese soldaten uit de leslokalen gehaald en weggevoerd. Over hun lot is tot dusver niets geweten. Onder leiding van generaal Eluki trekken de Zairese soldaten, samen met een aantal ex-FAR leden, verder zuidwaarts, richting Uvira. Er kan niet getwijfeld worden over de intieme samenwerking tussen het Zairese leger en de vroegere FAR, met als apocalyptisch hoogtepunt (later, op 27 oktober) de officiële overdracht van de stad Bukavu aan de ex-FAR o.l.v. generaal Kabigiri en kolonel Kasaragwe.

In *Le Soir* van 13 september slaakt Colette Braeckman als eerste een (lichte) noodkreet en stelt zich de vraag of "une nouvelle épuración ethnique, comparable á celle qui a vidé le Nord Kivu de tous ses ressortissants appartenant á l'ethnie tutsie est-elle en cours au Sud-Kivu?" Het antwoord op die vraag wordt met de dag duidelijker. Eind september worden in Uvira honderden Banyamulenge vermoord. De pret kan nu niet meer op. De vice-gouverneur van Zuid-Kivu, Lwabanji Lwasi, wordt er zowaar lyrisch bij als hij op 8 oktober in een toespraak zwaar uithaalt naar de "Banya" en onomwonden stelt: "Le nettoyage des plateaux va commencer d'ici peu". Zover is het nooit gekomen.

Dat het regime in Kigali zou optreden lag voor de hand. Op het eerste gezicht kan men weinig inbrengen tegen het feit dat Kagame zijn volksgenoten in Zaire ter hulp is gesnel. In het licht van wat zich de voorafgaande twee jaar in Noord-Kivu had afgespeeld is het alleen verwonderlijk dat de reactie zo lang is uitgebleven (tenzij men dit geduld toeschrijft aan strategisch

inzicht). Zijn optreden zal ook wel zijn ingegeven geweest door het besef dat een de facto bufferstaat in oostelijk Zaire (een Hutuland) op lange termijn de stabiliteit van Rwanda volkomen zou ondermijnen.

Het vervolg van het verhaal is voldoende bekend: in geen tijd zijn de rollen volledig omgedraaid en begint de opmars van de "Banya". Opmerkelijk is dat terwijl er amper gerept werd over het Hutuland of de etnische zuivering (genocide?) in oostelijk Zaire, de Vlaamse kranten (met *De Standaard* voorop) nu wel in actie treden en het volop hebben over de "expansionistische ambities van het bewind in Kigali", "het verborgen plan voor een Groot-Rwanda" en "de opstand (*sic!*) van de Banyamulenge".

CENTRAAL-AFRIKA IN DE STANDAARD

Telkens wanneer in Centraal-Afrika de wind van richting verandert, voltrekt zich in *De Standaard* een hoogstmerkwaardig ritueel. De aard van het ritueel kan bondig omschreven worden als volgt: Filip Reyntjens beweert X, Stefaan Marysse beaamt X en Jan Van Erps institutionaliseert X. Ook deze keer is het prijs. Zodra het duidelijk wordt dat het Zairese leger geen partij is voor de gedisciplineerde "rebellens" (om voor de hand liggende redenen ondertussen omgedoopt tot "alliantie" o.l.v. Kabila, een ietwat folkloristische figuur met Robin Hood allures die ooit politieke filosofie studeerde in Frankrijk en nu door de CIA van stal werd gehaald) ventileert Reyntjens zijn klassieke anti-Tutsi stellingen daarin bijgetreden, enkele dagen later, door Marysse (*De Standaard*, 6 november 1996) en de Belgische Hutu, Van Erps (*De Standaard*, 8 en 14 november).

De dood van aartsbisschop Munzihirwa is het excuus om alle registers open te trekken. De Vlaamse kranten spreken steevast van *moord* terwijl de Engelse het daarentegen hebben over *de dood* van de bisschop. Munzihirwa vond de dood omdat hij op 29 oktober, toen de slag om Bukavu in alle hevigheid woedde, met zijn wagen toch nog door de stad reed terwijl iedereen wist dat op rijdende auto's zou geschoten worden. De Zairese militairen hadden immers alle auto's opgeëist om te kunnen ontsnappen. Men kan zich trouwens afvragen wat een bisschop, op zo'n kritiek moment, uitrust met twee Zairese para's in zijn wagen, zijn gebruikelijke lijfwachten.

November 1996 wordt gekenmerkt door een uiterst eenzijdige berichtgeving die helemaal niet strookt met wat bijvoorbeeld Sam Kiley, de verslaggever van de Londense *Times* ter plaatse, zoal te melden heeft (de verslaggeving in de *Times* is ronduit briljant). *De Standaard* echter schittert in zijn poging tot revisionisme vooral dan met betrekking tot de rol van de kolonisatie in het creëren van etniciteit. Schrijven dat Hutu en Tutsi reeds bestonden vóór de kolonisatie (*De Standaard*, 5 en 7 november 1996) is even betekenisvol als zeggen dat er toen ook al bomen en struiken bestonden. Pas als "verschillen" worden geaccentueerd door het (al dan niet bewust) bevoordelen van één van de partijen creëert men etniciteit die in haar extreme vorm steeds leidt tot een regelrechte explosie. De koloniale autoriteiten en vooral de Kerk zijn daarvoor wel degelijk verantwoordelijk geweest. Tientallen bewijzen kunnen ter staving worden aangehaald ook al doet *De Standaard* erg veel moeite om dit aspect van de kolonisatie te minimaliseren.

Het absolute dieptepunt is de berichtgeving van Mon Vanderostyne die het botweg heeft over wilde stammen en Tutsi-krijgers in het Zaïrese oerwoud" (*De Standaard*, 27 november 1996). We zijn meteen terug in de 19de eeuw beland! Een ander triest hoogtepunt uit die periode is de recensie van Colette Braeckmans *Terreur africaine* door Filip Reyntjens in de *Standaard der Letteren* van 21 november 1996. Men had evengoed aan de duivel kunnen vragen om een boek over Jezus Christus te recenseren. De recensie is dan ook naventant: ze bevat onnauwkeurigheden, halve waarheden en insinuaties. Opnieuw probeert Reyntjens de kolonisatie van alle smet te zuiveren, ditmaal met verwijzing naar het werk van Catharine Newbury, duidelijk een gezagsargument want geen zinnig lezer van de krant zal dit werk gaan raadplegen. Wie dat wel doet ziet dat Newbury een veel genuanceerder beeld ophangt¹. Men zou in deze context natuurlijk ook kunnen verwijzen naar het werk van J.-P. Chrétien² die trouwens veel explicieter is en vlakaf beweert dat "la cristallisation ethnique qui a conduit aux massacres est contemporaine; l'ethnicité a été inventée, ou amplifiée, par l'administration coloniale et les missionnaires catholiques, en vue d'objectifs stratégiques importés". Maar ook Chrétien staat al lang op Reyntjens' zwarte lijst.

In diezelfde recensie heeft Reyntjens het ook over het ondertussen beruchte drama van Kibe-

ho waar, in april 1995, 1.500 Hutu's door Tutsi soldaten werden vermoord in omstandigheden die (dixit Reyntjens) "goed gedocumenteerd zijn", maar die volgens mijn eigen bronnen nog steeds vrij onduidelijk blijven. Met geen woord rept hij trouwens over een ander drama dat zich afspeelde in datzelfde Kibeho. In wat vroeger een medisch centrum was werden 2.000 Hutu vluchtelingen door hun eigen "soortgenoten" met machetes afgeslacht om zo te beletten dat ze onder toezicht van de UNO-soldaten het gevangenkamp zouden verlaten. Dat is de *hele* waarheid over Kibeho maar wellicht past een *halve* waarheid beter binnen een postmodernistisch stramien waar slachtoffercultus en televisie-solidariteit door allerlei organisaties via het mediacircus ten volle worden uitgebuit. Denk maar aan de bijwijlen walgelijke heisa die vaak wordt opgevoerd rondom Artsen zonder Grenzen, 11.11.11.-acties, enz.. Waar het in wezen op neerkomt is natuurlijk dat een aantal "Afrikakenners" in dit land duidelijk Hutu-sympathieën vertoont. Dat is uiteraard geen ziekte en ik heb daar ook geen probleem mee. Ik heb wel problemen met halve waarheden en het meten met twee maten en twee gewichten. Ik denk hier vooral aan de subtiele onderliggende toon in de berichtgeving over Munzehirwa, over Kibeho, over Kabila, over het regime in Kigali en over de zogenaamde humanitaire hulp.

Dat Reyntjens de rol van etniciteit steeds probeert te minimaliseren heeft natuurlijk alles te maken met zijn optreden als politicoloog en het besef dat politieke oplossingen (in theorie althans) vrij gemakkelijk kunnen doorgedrukt worden indien men de ogen sluit voor de vaak fascinerende interactie tussen etniciteit, identiteit, geschiedenis en cultuur (met alle gevolgen vandiën trouwens (kijk maar naar het resultaat van de Arusha-akkoorden).

Blijft natuurlijk de vraag wie bij zo'n gebrekkige berichtgeving kon gediend zijn? Als we zien dat ook Reginald Moreels niet vies was van tendentieuze uitspraken ben ik geneigd Paul Goossens te geloven die reeds in *Knack* van 13 november 1996 beweerde dat "een lobby binnen de CVP probeert het Zaïre van Mobutu intact te houden en het Rwanda van Kagame op de knieën te krijgen". Omwille van de hulpverleningsindustrie, het missiewerk, het eigenbelang of door pure incompetentie? Feit is dat België steeds is blijven aandringen op een internationale interventie om zo alsnog een situatie te hel-

pen bestendigen die volledig in het voordeel zou zijn geweest van de Hutu-milities en ex-FAR eenheden (een houding die in de *Times* bestempeld werd als "misdadig").

Wie er de literatuur op naleest weet dat problemen van etniciteit wel degelijk kunnen geneutraliseerd worden. Gebeurt dit echter niet of laat men politicologen en ontwikkelingssecoromen uit de nek kletsen dan blijken zoete woorden als mensenrechten, vredesproces en demo-

cratisering eerder zure appels aan een westerse boom. Trouwens, wat betekent "democratische, meerderheid" in een etnisch gestratificeerde maatschappij? Nu, er zijn knelpunten in de geschiedenis waarop men de keuze heeft tussen (grofweg gesteld) Clausewitz en Moreels en waar men resoluut voor de eerste moet kiezen. Het resultaat in Centraal-Afrika ligt er niet om. Voor het eerst sedert heel lang is de rust rondom het Kivu-meer teruggekeerd. Het gros van de hulporganisaties (een ware pest voor de lokale bevolking) is eindelijk vertrokken. Drie jaar lang hebben ze de lokale infrastructuur totaal ontworicht.

Het gebied heeft zijn evenwicht hervonden dankzij de uiteindelijke overwinning van het RPF. Volgens Reyntjens zal dit echter leiden "tot nog meer onheil in het Grote-Merengebied dat steeds verder zal worden gedestabiliseerd als er geen politieke oplossingen komen" (*Standaard der Letteren*, 21 november 1996). Ik vrees dat hij, zoals reeds vaker in het verleden is gebeken, opnieuw fout zit (zijn jubelende lofwoorden naar aanleiding van het tot mislukken gedoemde democratiseringsproces in Burundi staan me nog fris voor de geest). Dankzij het militaire optreden van het regime in Kigali is het probleem van de etniciteit grotendeels geneutraliseerd en lijkt mij een nieuwe *endogene* explosie van geweld in de regio zo goed als uitgesloten.

DE REACTIE VAN DE STANDAARD

De bovenstaande tekst werd op 15 juni 1996 als opiniestuk aangeboden ter publicatie in *De Standaard* onder de titel "Centraal-Afrika: realiteit en mythe". Gedurende bijna drie weken werden alle mogelijke verdragingsmanoeuvres en ontradingstechnieken aangewend vooraleer na ettelijke telefoongesprekken de redactie uiteindelijk op 4 juli een zwaar gekuiste en sterk ingekorte versie van het origineel publiceerde. De tekst werd mij nooit ter goedkeuring voor-

gelegd; zelfs de titel die het stuk meekreeg was de mijne niet. Plots heette het "Berichtgeving over Centraal-Afrika verdacht eenzijdig". Ik vond het erg moedig van *De Standaard* met zo'n titel uit te pakken. Ik besepte toen nog niet wat mij boven het hoofd hing.

Mijn enige betrachting bestond erin een constructieve discussie op gang te brengen met andere lezers over etniciteit en kolonisatie (dit in het belang van de intellectuele eerlijkheid en de objectiviteit. Met Reyntjens was er trouwens al een afspraak gemaakt in die zin. Groot was dan ook mijn verbazing toen ik op 10 juli merkte dat de krant het nodig had gevonden zelf op mijn artikel te reageren bij monde van haar chef Buitenland, Axel Buysse. Het is hoogst ongebruikelijk dat een krant met volle gewicht neerploft op één van haar lezers. De belangen die blijkbaar ten allen prijze dienden te worden verdedigd moeten dan ook enorm (geweest) zijn. Het stemt tot nadenken.

De vrij heftige reactie van de krant verscheen onder de titel "Hoezo, eenzijdige berichtgeving over Afrika?". Die hoofding op zich bevatte al een antwoord op de titel die *De Standaard* zelf aan mijn artikel had meegegeven. Uit Buysse's antwoord blijkt trouwens dat de hoger vermelde verdragingsmanoeuvres alleen tot doel hadden de chef Buitenland toe te laten zijn repliek grondig voor te bereiden. Desondanks zat hij met die repliek grotendeels naast de kwestie en werd er geen noemenswaardige vooruitgang geboekt in de discussie³.

Het zat Buysse vooral dwars dat ik de term "revisionisme" had gebruikt en hij reageert als volgt: "Het klopt natuurlijk dat wij niet *salonfähig* de makkelijke stelling bijtreden dat de koloniatoren met een soort duivels welbehagen alle etnische tegenstellingen aan een voordien maagdelijk en idyllisch zwart Afrika hebben opgedrongen. In tegenstelling tot wat Goyvaerts suggereert, sluit die visie veel nauwer aan bij de hoofdstroom van de Afrikanistiek dan de blote ontkenning van het bestaan van etniciteit vóór 1890 (...) Wat is gemakkelijker dan één van de kernproblemen waar Afrika mee kampt af te doen als het perverse gevolg van raciale fantasieën van paters en nonnen?" (*De Standaard*, 10 juli 1996, p. 11).

Dit citaat bewijst dat de chef Buitenland van een krant als *De Standaard* helemaal niet weet waarover het gaat. De manier waarop hij over kolonisatie en etniciteit schrijft is ronduit karika-

turaal. Het loont daarom wellicht de moeite mijn standpunt nogmaals zo duidelijk mogelijk weer te geven.

ETNICITEIT IN RWANDA

De visie van revisionisten als Reyntjens, Marysse, Buyse e.a. sluit erg nauw aan bij wat sociale wetenschappers in de jaren '40 en '50 reeds beweerden, nl. dat de etnische tegenstelling tussen Hutu's en Tutsi's *al altijd had bestaan* en dat die rigide hiërarchische relatie nu eenmaal een cruciaal kenmerk was van het traditionele, *pre-koloniale* Rwanda. Het was een samenleving waarin de Hutu meerderheid van de bevolking werd uitgebuit door een Tutsi minderheid, die (zo beweerde men althans) alle machtsposities in handen had, prestige genoot en rijkdom bezat. Desondanks vertoonde dit land toch een sociale en politieke cohesie en evenwicht. Hoe kon dit nu?

De verklaring hiervoor werd gezocht enerzijds bij het *ubuhake* patroon-client systeem (door revisionisten naar het brede publiek toe steevast vertaald als "feodaliteit") en anderzijds bij een algemeen aanvaarde *premissie van ongelijkheid* (d.w.z. de Rwandese samenleving ging er simpelweg van uit dat Tutsi's van bij de geboorte voorbestemd waren om te regeren en Hutu's om te gehoorzamen).

Hoe verklaren we dan de hevige onlusten en de "sociale revolutie" tijdens de periode 1959-61? Heel eenvoudig: de missiescholen hebben ideeën als vrijheid en gelijkheid geïntroduceerd, wat geleid heeft tot een nieuwe ideologie die na enige tijd de eeuwenoude premissie van ongelijkheid volledig heeft ondermijnd met als uiteindelijk resultaat een explosie, een revolutie. De verkiezingen, uitgeschreven door de Belgische koloniale autoriteiten ter voorbereiding van de onafhankelijkheid, gaven de Rwandese bevolking immers de gelegenheid om hun etnische solidariteit ten volle te manifesteren.

De lezer zal moeten toegeven dat dit een mooi en erg overtuigend verhaal is, maar helaas strookt deze versie niet met de waarheid. Zelfs Newbury, door revisionisten aangehaald als grote autoriteit, schrijft dat dergelijk verhaal in wezen gebaseerd is op "a view of precolonial Rwandan society that is seriously flawed" (1988:5).

De waarheid is echter even simpel maar vereist wel een klein beetje mentale gymnastiek omdat we nu eenmaal zijn opgegroeid binnen het specifiek stramien of intellectueel keurslijf van

wat heet te zijn de "gevestigde waarheid" of de "algemeen aanvaarde opinie".

Zonder te willen beweren dat in het pre-koloniale Rwanda alles rozengeur en maneschijn was, kunnen we toch met zekerheid stellen dat er *geen* etnische tegenstelling bestond tussen Hutu's en Tutsi's. Naar alle waarschijnlijkheid bestonden die *etnische* groepen niet eens en dienen we eerder te spreken van sociale klassen of sociale statusgroepen: Hutu's (meestal landbouwers), Tutsi's (meestal veehouders) en Twa's (jagers). Daarenboven was het onderscheid tussen Hutu's en Tutsi's allesbehalve rigide maar eerder flexibel en het is totaal verkeerd te beweren dat Hutu's niet participeerden in de politieke macht!

De traditionele Rwandese samenleving was een complexe piramide van erg ingewikkelde politieke, culturele en economische relaties met aan de top van die piramide de koning. Als er al een oppositie bestond dan was die zeker niet tussen Hutu's en Tutsi's maar veel eerder tussen het centrum en de periferie van dit sterk gecentraliseerde koninkrijk. Het systeem was uiterst complex en kan onmogelijk binnen het bestek van deze bijdrage worden uitgelegd. Om het toch enigszins begrijpbaar te maken zou je kunnen stellen dat de koning en zijn onderdanen met elkaar verbonden waren via de vele chefs. In, dit "land van de duizend heuvels" waren er voor elke heuvel drie chefs: een chef van de weilanden (voor het vee), een chef van de manschappen (om strijders te rekruteren voor het leger van de koning) en een chef van de grond (voor de landbouw). Deze laatste was om voor de hand liggende redenen *meestal een Hutu*. De cohesie en het evenwicht werden "verder bevorderd door het fameuze *ubuhake* patroon-client systeem wat door antropologen gekarakteriseerd wordt als een vorm van *vriendschap* tussen twee personen die een relatief ongelijke socio-economische status bezaten. Tenslotte moeten we nog vermelden dat de band tussen de koning en zijn onderdanen eveneens versterkt werd door het (quasi ritueel) voeren van oorlog met naburige koninkrijkes. Het voeren van oorlog was de normaalste zaak van de wereld; het behoorde tot het alledaagse leven en zorgde, samen met de religie, voor de verdere cohesie tussen de verschillende groepen. In zulke oorlogen traden die verschillende groepen in de eerste plaats op als Rwandezen (Banyarwanda) en niet zozeer als Tutsi, Hutu of Twa⁴.

Dit subtiel evenwicht in de traditionele Rwandese samenleving werd grondig verstoord door de Belgische kolonisator die prompt het instituut van de drie chefs afschafte (waardoor de Hutu landbouwers in feite monddood werden gemaakt) en (op aanraden van de kerkelijke overheid) de nog overgebleven Hutu chefs verving door Tutsi's. Dat de missiescholen Hutu's begrepen als vrijheid en gelijkheid bijbrachten is de reinste onzin. Het onderwijs was bijna uitsluitend bestemd voor Tutsi's. Hutu's werden door de missionarissen zoveel mogelijk uit de scholen geweerd; zij waren ondergeschikte boeren en hun plaats was op het veld i.p.v. op de school.

Wat de missionarissen wel doen is de Tutsi's ervan overtuigen dat ze geboren leiders zijn en tot een superieur "ras" behoren en dat Hutu's in feite intellectueel eerder minderwaardig zijn: een stereotypering die zal bestendigd worden en die tot vandaag de dag onuitroeibaar blijkt. Het is daarom niet verwonderlijk dat precies in die periode het ubuhake-systeem degenerereert tot een quasi feodaal systeem met als gevolg uitbuiting i.p.v. reciprociteit.

Dat alles heeft ertoe bijgedragen dat flexibele sociale klassen zoals Tutsi en Hutu plots erg rigide, statische en scherp afgebakende entiteiten werden waarbij één groep consequent bevoorreed werd, wat al vlug leidde tot polarisatie en het ontstaan van etniciteit. Daarmee was een tijdbom in werking gesteld die (zodra de etniciteit werd gepolariseerd) onvermijdelijk moest leiden tot een explosie.

Wat ik tot dusver verteld heb is helemaal niet nieuw. Gerenommeerde buitenlandse vorsers hebben al vaak beweerd dat de geschiedenis van Rwanda dringend zou moeten worden herschreven. In België zijn er echter een stel "Afrikanen" die dat tot elke prijs willen vermijden⁵. De reden ligt natuurlijk voor de hand. Door te suggereren dat Hutu's en Tutsi's elkaar reeds eeuwenlang in de haren zitten wordt het koloniale regime en vooral de Kerk van de grootste smet gezuiverd. Het getuigt zelfs van een zekere intellectuele openheid wanneer diezelfde revisionisten grootmoedig toegeven dat de kolonisatie de bestaande oppositie tussen Hutu's en Tutsi's toch wel verder heeft versterkt, zolang het maar duidelijk blijft dat etniciteit in wezen primordiaal was en niet instrumenteel (d.w.z. zolang de oorzaak van het etnisch geweld maar gelegd wordt in het verre verleden (in het

pre-koloniale Rwanda (en niet tijdens de periode van koloniale overheersing).

BESLUIT

De waarheid is echter veel minder fraai. Vóór de kolonisatie was er absoluut geen etnisch geweld in Rwanda. De etnische explosie is er pas gekomen na een periode van amper 40 jaar koloniaal bewind. Het oorzakelijk verband tussen deze twee feiten ligt m.i. voor de hand. Omdat

zij de etniciteit in Rwanda gecreëerd hebben, zijn de koloniale autoriteiten en vooral de Kerk in eerste instantie verantwoordelijk voor het etnisch geweld en de tragedies die uiteindelijk hebben geleid tot de genocide van 1994. Een trieste balans voor een religie die de naastenliefde predikt en die er prat op ging dat in Rwanda, de parel aan de kroon van het missiewerk ongeveer de hele bevolking zich tot het christendom had bekeerd. In plaats van te spreken over "het succes van het missiewerk" zou men het eerder moeten hebben over "een totaal failliet".

Het is dan ook begrijpelijk dat een godsdienstige krant als *De Standaard* er alles zal aan doen om (indien enigszins mogelijk) een Rooms gekleurd verhaal te propageren. Het is minder begrijpelijk dat deze krant het lef heeft zich te willen plaatsen op het niveau van kranten als *The Times*, *Le Monde* en het *NRC*.

Noten

- 1 Newbury, C., *The Cohesion of Oppression*, New York, Columbia University Press, 1988.
- 2 Geciteerd in Lugan, B., *Histoire du Rwanda*, Ed. Bartillat, 1997, p. 549.
- 3 Later zal blijken dat *De Standaard* - tegen alle afspraken in - weigert het debat verder te zetten en ook geen enkele lezersbrief publiceert. Wel acht Buyse het nodig om persoonlijk lezersbrieven te beantwoorden. Daarin krijgt de steller van de brief een omstandig maar niettemin verkeerd relaas van de feiten die Buyse ertoe zouden hebben aangezet om op mijn artikel te reageren. De belangen zijn blijkbaar groot genoeg om een chef Buitenland ertoe te bewegen lezers individueel aan te schrijven!
- 4 Het is totaal ondenkbaar dat in deze context van oorlog voeren de bestaande verschillen tussen de groepen konden worden gepolariseerd en eventueel geëtniseerd. Immers, het onderkennen van een

- gemeenschappelijke vijand neutraliseert etniciteit - mocht die al aanwezig zijn!
- 5 Een tijdschrift waarin het revisionistisch discours regelmatig aan bod komt is *Streven*. Ter illustratie neem ik het recente nummer van oktober 1997 dat artikels bevat over Burundi en Rwanda. Het Burundi-artikel heet: "Burundi, van koloniaal naar etnisch geweld". In tegenstelling tot wat de titel doet vermoeden en zonder enig bewijsmateriaal aan te dragen, schrijft de auteur, L. Nshimirimana, dat een samenleving niet het geweld intuïmeelt louter door manipulatie van buitenaf (een hoogst merkwuurdigge stelling, gegeven de geschiedenis van de kolonisatie) en dat hij precies daarom meent dat "de kolonisatie een latente conflictsituatie in Burundi op de spits gedreven heeft, maar niet de bron ervan is." (*Streven*, 64:9, p. 771).
- In "Rwanda: grondrechten en geweld" schrijven C. André en T. De Herdt dat de uitbarsting van geweld in Rwanda meestal wordt verklaard in etnisch-politieke termen maar dat de recente gebeurtenissen ontegenzeggelijk ook hun wortels hebben "in de demografischeconomische problemen die voortvloeien uit de verdeling van de beschikbare grond" (*Streven*, 64:9, p. 781). Ook hier wordt een loopje genomen met de realiteit. Het zijn precies de "grondproblemen" die ertoe hebben bijgedragen dat de etniciteit (een creatie van de kolonisatie) verder werd gepolariseerd

en gepolitiseerd - volledig in de lijn van wat een instrumentele visie op het fenomeen van de etniciteit ons voorhoudt, nl. dat etniciteit ontstaat wanneer schaarse rijkdommen, onderwijs, grond, politieke macht, enz. ongelijk verdeeld worden onder de bestaande bevolkingsgroepen.

Communisme en conflict

drie lezingen door Guy Quintelier

Elcker-Ik Antwerpen - 3 donderdagavonden vanaf 12 november, om 20 u

De teloorgang van het "reëel bestaande socialisme" zette sedert 1989 veel in beweging. Een wereldbeeld viel aan diggelen, de vaandel dragers van het utopisch marxisme waren een illusie rijker. Toch blijft de vraag hangen: is het zinvol om nu nog communist te zijn en je te blijven inspireren aan Marx' gedachtengoed? In juli vorig jaar verscheen het boek "Communisme en Conflict. Pleidooi voor een reëel-kritisch communisme". Naar aanleiding hiervan werd auteur Guy Quintelier (filosoof-vormingswerker) uitgenodigd om zijn boek voor te stellen. Tijdens drie bijeenkomsten gaat hij in tegen het harmonie-ideaal dat hoognodig aan kritiek toe is. Verloopt de menselijke geschiedenis wel economisch deterministisch? Is het menselijk leven niet noodzakelijk conflictgeladen? Is de kapitalistische "vooruitgang" naar een communistische maatschappij mogelijk?

Om organisatorische redenen is het nodig om minstens acht dagen vooraf in te schrijven. Dat kan telefonisch bij Elcker-Ik Antwerpen op 03.218.65.60 (cursusnummer Code: CFC 442.; deelname in de kosten: 850/580).

Organisatie: Elcker-Ik Antwerpen i.s.m. Masereelfonds Antwerpen en m.m.v. IMAVO vzw.